

I. Kommunikációs Tételek

1. Tétel: A kommunikációs folyamat tényezői és funkciói

Jegyzet

A kommunikáció fogalma: Információcsere, közlésfolyamat adó és vevő között valamilyen jelrendszer (kód) segítségével. A sikeres kommunikáció feltétele a közös valóságértelmezés és a közös kód.

1. Jakobson kommunikációs modellje (A 6 tényező):

A modellt Roman Jakobson nyelvész alkotta meg. Szerinte a kommunikációban hat tényező vesz részt, és mindegyikhez egy nyelvi funkció kapcsolódik.

1. **Feladó (Adó):** Az, aki elindítja az üzenetet. Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Emotív (érzelmi) funkció:** A feladó érzelmeit, véleményét, belső állapotát fejezi ki. (Pl. "De jó, hogy végre itt vagy!", "Jaj, de megijedtem!")
2. **Címzett (Vevő):** Az, akinek az üzenet szól. Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Konatív (felhívó, befolyásoló) funkció:** A vevő befolyásolása, cselekvésre ösztönzése a cél. (Pl. "Add ide a sót!", "Figyelj rám!", "Ne tudd!")
3. **Üzenet:** A közlés tárgya, a továbbított információ. Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Poétikai (esztétikai) funkció:** Magára az üzenet megformáltságára, nyelvi szépségére, stílusára hívja fel a figyelmet. Nem csak versekben, hanem a minden nap kreatív nyelvhasználatban is (pl. szójátékok, reklámszövegek).
4. **Kód (Jelrendszer):** Az üzenet formába öntéséhez használt közös jelrendszer (pl. a magyar nyelv, matematikai jelek, KRESZ-táblák). Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Metanyelvi funkció:** Magáról a kódról, a nyelvről szól a közlés. (Pl. "Mit jelent az a szó, hogy 'kongruencia'?", "Ezt most szó szerint érted?")
5. **Kontaktus (Csatorna):** A közeg vagy csatorna, amelyen keresztül az üzenet eljut a vevőhöz (pl. levegő, telefonkábel, internet, papír). Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Fatikus (kapcsolattartó) funkció:** A csatorna működésének ellenőrzésére, a kapcsolat létrehozására, fenntartására vagy lezárására szolgál. (Pl. "Szia!", "Viszlát!", "Hallasz?", "Figyelsz még?")
6. **Kontextus (Beszédhelyzet, valóság):** A körülmény, a valóságdarab, amelyre az üzenet utal. Hozzá kapcsolódó funkció:
 - **Referenciális (közlő, tájékoztató) funkció:** Tények, információk közlése a külvilágról. Ez a leggyakoribb funkció. (Pl. "Esik az eső.", "Holnap dolgozatot írunk nyelvtanból.")

Fontos: Egy üzenetben általában több funkció is jelen van, de egyvalamelyik domináns.

2. Hymes modellje (A kommunikációs esemény):

Dell Hymes szerint Jakobson modellje túl egyszerű. Ő a kommunikációt társadalmi eseményként vizsgálja. A modelljének legismertebb eleme a SPEAKING mozaikszó, ami a kommunikációs esemény összetevőit írja le (pl. S - Setting/Scene: hely és idő, P - Participants: résztvevők, A - Ends: célok, stb.).

Ellenőrző kérdések

1. Definiáld a kommunikáció fogalmát!
2. Sorold fel Jakobson kommunikációs modelljének 6 tényezőjét!
3. Párosítsd a 6 tényezőt a hozzájuk tartozó nyelvi funkcióval!
4. Melyik nyelvi funkció dominál az alábbi közlésekben?
 - "Jaj, de fáj a fejem!"
 - "A Föld a Nap körül kering."
 - "Kérlek, csukd be az ajtót!"
 - "Érted, amit mondok?"
 - "A 'hapax legomenon' egyszer előforduló szót jelent."
 - "Csendesen csordogált a csermely."
5. Mi a különbség az emotív és a konatív funkció között?
6. Mi a metanyelvi funkció szerepe? Mondj rá egy saját példát!

2. Tétel: A kommunikáció nem nyelvi kifejezőeszközei (Nonverbális és vokális jelek)

Jegyzet

A kommunikáció során a közléseinknek csak kis része (kb. 7%-a) verbális (szóbeli). A többi nem nyelvi jelzés.

Kongruencia: Amikor a verbális (szó) és a nem verbális (testbeszéd) jelek összhangban vannak, erősítik egymást. (Pl. mosolyogva mondjam, hogy "örülök").

Inkongruencia: Amikor a verbális és nem verbális jelek ellentmondanak egymásnak. Ilyenkor a befogadó általában a nem verbális jelnek hisz. (Pl. lebigygesztett szájjal mondjam, hogy "jól érzem magam").

A nem nyelvi jelek csoportosítása:

1. **Vokális jelek (Paralingvisztika):** A "hanggal kapcsolatos, de nem szavak" jelei. A beszéd "zenéje".
 - **Hanghordozás, hanglejtés:** (Monoton, dallamos, ereszkedő, emelkedő).
 - **Hangerő:** (Halk, hangos - utalhat érzelmeire, vagy a szituációra).
 - **Hangszín:** (Magas, mély - a beszélő egyedi jellemzője).
 - **Beszédtimpó:** (Gyors, lassú - utalhat idegességre, unalomra).
 - **Beszédszünet (Junktúra):** Tagol, hangsúlyoz, vagy gondolkodási időt jelez.
 - **Kiejtés:** (Tiszta, pontatlan, tájnyelvi).
 - **Nem nyelvi hangadások:** (Pl. ööö, hm, tork-köszörülés, nevetés, sírás, ásítás).
2. **Nonverbális jelek (Testbeszéd):**
 - **Mozgásos kommunikáció (Kinezika):**
 - **Mimika:** Az arcizmok mozgása, érzelmeket tükröz. A 7 alapérzelem (öröm, bánat, meglepetés, félelem, harag, undor, érdeklődés) mimikája kultúrától független, velünk született.
 - **Tekintet (Szemkontaktus):** A kapcsolatfelvétel, -tartás eszköze. A pupilla

tágulása (érdeklődés, izgalom) nem tudatosan befolyásolható. Informál a partner viszonyáról (érdeklődés, hazugság, megfélemlítés).

- **Gesztusok:** A fej, kéz, kar és láb mozgásai.
 - Vannak tudatos, tanult (egyezményes) gesztusok (pl. integetés, stop jelzés kézzel, katonai tisztelegés).
 - Vannak ösztönös, nem tudatos gesztusok (pl. hazugság jelei: száj eltakarása, orrpiszkálás).
- **Testtartás (Posztúra):** A test helyzete (ülés, állás), a testtartás módja (kihúzott, görnyedt). Utalhat magabiztoságra, szomorúságra, nyitottságra/zárkózottságra (pl. karba tett kéz). Tükörjelenség: az egymáshoz közel állók felveszik egymás testtartását.
- **Térközszabályozás (Proxemika):** A kommunikáció során felvett távolság. Kultúrafüggő (pl. déli népek közelebb állnak). Zónái (E. Hall szerint):
 1. **Intim zóna (0-45 cm):** Csak a legközelebb állóknak (család, partner).
 2. **Személyes zóna (45-120 cm):** Baráti beszélgetések, ismerősök.
 3. **Társasági zóna (120-330 cm):** Hivatalos kapcsolatok, tárgyalások.
 4. **Nyilvános zóna (330 cm-től):** Előadások, beszédek.
- **Taktilis kommunikáció (Érintés):** (Pl. kézfogás, vállveregetés, ölelés). Intimitást, kapcsolatot fejez ki. Erősen kultúra- és szituációfüggő.
- **Kulturális szignálok (Emblémák):** A külsőkkel kapcsolatos, tudatosan választott jelek.
 - **Öltözködés, hajviselet:** Utal korra, társadalmi csoportra, státuszra, szubkultúrára (pl. egyenruha, öltöny, punk frizura).
 - **Testdíszek:** Ékszerek, tetoválások, piercingek.
 - **Tárgyak:** Autó, névjegy, logók.
- **Csend (Kronémika):** A csendnek is üzenetértéke van. Kifejezhet figyelmet, feszültséget, tiszteletet, haragot, gondolkodást.

Ellenőrző kérdések

1. Mi a különbség a vokális és a nonverbális kommunikáció között?
2. Definiáld a kongruencia és az inkongruencia fogalmát! Adj egy-egy példát!
3. Sorolj fel legalább 3 vokális jelet!
4. Mit jelent a mimika és mit a gesztus? Mi a különbség?
5. Sorold fel a proxemika (térköz) négy zónáját és a hozzájuk tartozó távolságokat!
6. Mit nevezünk kulturális szignálnak? Mondj rá 3 példát!
7. A 7 alapérzelem mimikája tanult vagy velünk született?
8. Mi a tükörjelenség a testtartásnál?

3. Tétel: A beszélgetés, a társalgás maximái

Jegyzet

A társalgás egy olyan kommunikációs forma, ahol a résztvevők célja gyakran maga a kapcsolattartás, a kölcsönös információszereztetés egyenrangú felek között.

Paul Grice (filozófus) együttműködési alapelve:

Grice szerint a sikeres társalgás érdekében a résztvevők (tudat alatt) elfogadnak egy közös alapvetet: "A társalgáshoz való hozzájárulásod legyen olyan, amilyet az adott helyen a társalgás elfogadott célja vagy iránya megkíván."

Ezt az alapvetet 4 fő maxima (irányelv) bontja ki:

1. A Mennyiség Maximája (Légy informatív!):

- Hozzájárulásod legyen a szükséges mértékben informatív.
- Ne adj se kevesebb, se több információt, mint amennyi szükséges.
- Sérte: Túl szűkszavú (pl. "Hogy sikerült a vizsga?" - "Meglett.") vagy túl bőbeszédű (felesleges részletekbe megy).

2. A Minőség Maximája (Légy igaz!):

- Ne mondj olyat, amiről azt hiszed, hogy hamis.
- Ne mondj olyat, amire nincs elegendő bizonyítékok.
- Sérte: Hazugság, pletyka, megalapozatlan állítások.

3. A Relevancia (Viszony) Maximája (Légy releváns!):

- Maradj a tárgynál, a hozzászólásod kapcsolódjon az előzőekhez.
- Sérte: Témaváltás, mellébeszélés, a kérdésre nem válaszolás (pl. "Megírtad a házit?" - "Szép idő van ma.").)

4. A Mód Maximája (Légy világos!):

- Kerüld a homályos kifejezéseket.
- Kerüld a kétértelműséget.
- Légy tömör (ne légy fölöslegesen körülményes).
- Légy rendezett (időrend, logika).
- Sérte: Kódösítés, szakzsargon indokolatlan használata, zavaros fogalmazás.

A maximák "megsértése":

- **Valódi megsértés (Violation):** A beszélő titokban, félrevezető szándékkal sérti meg a maximát (pl. hazudik - minőség megsértése).
- **Kihasználás (Flouting):** A beszélő feltűnően, szándékosan sérti meg a maximát, de bízik abban, hogy a hallgató észreveszi ezt, és megérzi a *rejtett jelentést (implikatúra)*. Ez a kreatív nyelvhasználat, az írónia, a metafora alapja.
 - Példa (*Relevancia kihasználása*): "Mit gondolsz az új kollégáról?" - "Nos, az öltönye egész szép." (Implikatúra: a munkájáról semmi jót nem tudok mondani).
 - Példa (*Minőség kihasználása - Irónia*): "Ezt jól megcsináltad!" (Amikor a másik eltört egy poharat).

Ellenőrző kérdések

1. Ki alkotta meg a társalgási maximákat és mi a fő alapelve?
2. Sorold fel Grice 4 maximáját!
3. Mi a különbség a mennyiség és a mód maximája között?
4. Mit jelent a minőség maximája?
5. Mondj egy példát a relevancia maximájának megsértésére!
6. Mi a különbség a maxima "megsértése" (violation) és "kihasználása" (flouting) között?
7. Milyen rejtett jelentése (implikatúrája) lehet annak, ha valaki látványosan a mód

maximáját használja ki (pl. szándékosan bonyolultan fogalmaz)?

II. Retorikai Tételek

A retorika fogalma: A szónoklattan, a meggyőző beszéd művészete és tudománya. Célja a hallgatóság meggyőzése, véleményének befolyásolása. (Arisztotelész, Cicero, Quintilianus).

4. Tétel: A beszéd felépítése, a szövegszerkesztés lépései az anyaggyűjtéstől a megszólalásig

A klasszikus retorika szerint egy szónoki beszéd megalkotása 5 lépésből (munkafázisból) áll:

1. **Inventio (Feltalálás, anyaggyűjtés):**

- A téma kiválasztása, kijelölése.
- A beszéd céljának (tájékoztatás, gyönyörködtetés, meggyőzés) tisztázása.
- A hallgatóság elemzése (kik Mire fogékonyak?).
- Az érvek (bizonyítékok) és ellenérvek összegyűjtése (pl. könyvtár, internet, interjúk).
- A saját álláspont (tétemondat) kialakítása.

2. **Dispositio (Elrendezés, szerkesztés):**

- Az összegyűjtött anyag, az érvek logikus sorrendbe állítása.
- A beszéd szerkezeti egységeinek (vázlat) megtervezése.
- A cél a leghatékonyabb felépítés megtalálása (pl. hova kerüljenek a legerősebb érvek).

3. **Elocutio (Kifejezés, stílus):**

- Az anyaggyűjtés és a vázlat alapján a beszéd szövegének "megírása", nyelvi megformálása.
- A megfelelő stílus (pl. tudományos, ünnepélyes, köznyelvi) kiválasztása.
- Stilisztikai eszközök (retorikai alakzatok és képek, pl. metafora, kérdés, felkiáltás) alkalmazása a hatáskeltés érdekében.

4. **Memoria (Emlékezetbe vésés, megtanulás):**

- A kész beszéd megtanulása.
- Nem (feltétlenül) szó szerinti magolást jelent, hanem a vázlatpontok, az érvek sorrendjének, a fő gondolatmenetnek az elsajátítását.
- A cél a szabad, de mégis pontos előadás.

5. **Pronuntiatio (Előadás):**

- A beszéd tényleges elmondása, "megszólaltatása".
- Itt válik fontossá a **verbális** (érthető szövegmondás) és a **nem nyelvi** (vokális és nonverbális) eszközök összehangolt használata.
- Magában foglalja a hanghasználatot (lásd 2. tétel, vokális jelek) és a testbeszédet (tekintet, gesztusok, testtartás).

A szónoki beszéd klasszikus szerkezete (A Dispositio eredménye):

A tanári anyagod alapján a 6 fő rész:

1. **Principium / Exordium (Kezdet, bevezetés):**

- Cél: A hallgatóság jóindulatának megnyerése (captatio benevolentiae), a figyelem

felkeltése, a téma megjelölése.

2. Narratio (Elbeszélés):

- A téma, az ügy részletesebb bemutatása, a tényállás ismertetése. Tárgyilagos, rövid, világos.

3. Egressus (Kitérés):

- Egy rövid, a témához lazábban kapcsolódó rész, célja lehet a feszültségoldás, a figyelem frissítése (pl. egy anekdota).

4. Propositio (Tárgy újbóli megismétlése, kifejtés):

- A tulajdonképpen tételemondat(ok) megfogalmazása. Pontosan mi az, amit bizonyítani szeretnénk.

5. Argumentatio (Bizonyítás, érvelés):

- A beszéd legfontosabb része.
- A saját érvek felsorakoztatása (bizonyítás, *confirmatio*).
- Az ellenérvek cáfolata (*refutatio*).

6. Peroratio (Befejezés, lezárás):

- Összefoglalás: a főbb érvek megismétlése.
- Érzelmeli lezárás: a hallgatók érzelmeire hatás, cselekvésre ösztönzés.

Ellenőrző kérdések

1. Definiáld a retorika fogalmát!
2. Sorold fel a szónoki beszéd megalkotásának 5 munkafázisát (latinul és magyarul)!
3. Mi a különbség az *Inventio* és a *Dispositio* között?
4. Melyik munkafázishoz tartozik a stilisztikai eszközök alkalmazása?
5. Melyik munkafázisban kapnak szerepet a nem nyelvi jelek?
6. Sorold fel a szónoki beszéd klasszikus szerkezetének 6 részét (a tanári anyagod alapján)!
7. Mi a bevezetés (*Principium*) két fő célja?
8. Mi a különbség a bizonyítás (*confirmatio*) és a cáfolat (*refutatio*) között? Hol helyezkednek el a beszédben?

5. Tétel: A kulturált véleményalkotás és a vita szövegtípusa

Jegyzet

A vita fogalma: Olyan kommunikációs műfaj, ahol legalább két fél eltérő álláspontot képvisel egy adott témaban. Célja az érvek ütköztetése, a másik meggyőzése, vagy közös álláspont kialakítása.

A vita tárgya lehet:

1. **Tények:** (Pl. "Megtörtént-e az esemény?")
2. **Elvek, értékek:** (Pl. "Helyes-e a halálbüntetés?")
3. **Cselekvések:** (Pl. "Milyen törvényt hozzunk ebben az ügyben?")

Vitatípusok (A prezentáció alapján):

Típus	Kiinduló konfliktus	Módszerek, eszközök	Cél
Veszekedés	Érzelmi feszültség	Személyes támadás,	A partner "kikészítése",

		megfélemlítés	legyőzése, feszültség levezetése. (Nem kulturált)
Törvényszéki tárgyalás	Rivalizálás	Dramaturgia szerint, szabályozott	Egy harmadik fél (bíró, közönség) jóindulatának elnyerése.
Racionális vita	Véleménykülönbség	Bizonyítás és kritika, érvelés	Az igazság kiderítése , a helyes álláspont megtalálása. (Ez a "kulturált vita" ideálja)
Tényfeltáró (tudományos) vita	Az igazolás hiánya	Tudásra épülő érvelés	Allítások igazolása, tudományos bizonyítás vagy cáfolás.
Tárgyalás	Érdekütközés	Alkudozás	A felek számára elfogadható kompromisszum kialakítása.

A vita szakaszai:

- Konfrontációs szakasz:** Kiderül, hogy véleménykülönbség van.
- Nyitó szakasz:** A felek tisztázzák az álláspontokat és a vita szabályait.
- Érvelési szakasz:** Az érvek és ellenérvek elhangzása, bizonyítás, cáfolás.
- Záró szakasz:** Eredmény megállapítása (egyetértés, kompromisszum, vagy a véleménykülönbség fennmarad).

Az érvelés (Argumentáció):

Az érv (érvelő szöveg) szerkezete:

- Tétel:** Az az állítás, amit bizonyítani akarunk. (Pl. "Több zöldterületre van szükség a városban.")
- Bizonyíték:** Az adat, tény, példa, amivel a tételt igazoljuk. (Pl. "Mert a WHO szerint a zöldterület javítja a levegő minőségét és a mentális egészséget.")
- Összekötő elem:** Logikai kapocs, ami megmutatja, hogy a bizonyíték miért támasztja alá a tételt. (Gyakran magától értetődő, de fontos.)

Az érvelés irányai (levezetése):

- Dedukció:** Általános tételekből (premisszából) von le következtetést az egyedire. (Pl. "Minden ember halandó. Szókratész ember. Tehát Szókratész halandó.")
- Indukció:** Egyedi esetekből, példákból von le általános következtetést. (Pl. "Láttam 100 fehér hattyút. Tehát valószínűleg minden hattyú fehér.")

Érvek típusai (Forrás szerint, a PPT alapján):

- Definióból vezetett érv.
- Okfejtésből vezetett érv.
- Körülményekből vezetett érv.

- Összehasonlításból, példából levezetett érv.
- Tényekből, adatokból (statisztika) levezetett érv.
- Valószínűségből, általános vélekedésből levezetett érv.

A kulturálatlan vitától a kulturáltig: Paul Graham egyet nem értési piramisa

Ez a piramis a vita "minőségét" méri. A kulturált vita a csúcs felé törekszik.

- **(Alja) Szidalmazás:** (Pl. "Te egy idiota vagy!")
- **Személyeskedés (Ad hominem):** A partner személyét, tulajdonságait támadja, nem az érvét. (Pl. "Mit tudhatsz te erről, amikor még le sem érettségiztél?")
- **A stílus kifogásolása:** Beleköt a vitapartner hangvételébe, stílusába, de magával az érvvel nem foglalkozik.
- **Ellentmondás:** Csak letagadja az állítást, de nem indokolja. (Pl. "De, ez nem így van.")
- **Ellenérv:** Alátámasztja a saját álláspontját érvekkel, de nem foglalkozik a másik érvével.
- **Cáfolat:** Megtalálja a hibát a másik érvében, elmagyarázza, miért téves, és idézi is azt.
- **(Csúcs) A központi állítás cáfolata:** A vita lényegét cáfolja meggyőzően és konkrétan.

Ellenőrző kérdések

1. Mi a vita fogalma, és mi a célja a racionális vitának?
2. Sorolj fel 3 vitatípust (a veszekedésen kívül)!
3. Mi az érv három fő része?
4. Mi a különbség a dedukció és az indukció között? Mondj egy-egy példát!
5. Mi az a "személyeskedés" (ad hominem) érvelési hiba?
6. Hol helyezkedik el a "Cáfolat" Graham piramisán?
7. Mondj példát a "stílus kifogásolása" típusú vitára!
8. Mi a különbség az "Ellentmondás" és az "Ellenérv" között Graham piramisán?